

3. Стечак Г.М. Педагогічна підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичному університеті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Держ. служба України з надзв. ситуацій, Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Львів, 2017. 20 с.
4. Наливайко О.Б. Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 20 с.
5. Ємець А.В. Стан та перспективи підготовки фахівця сімейної медицини в Україні. Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 14. С. 85–92.
6. Гришко Р.Ю., Фуртак І.І. Державне управління підготовкою лікарів загальної практики – сімейної медицини. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 3. С. 124–134.
7. Стрільчук Л.М., Шумлянський І.В., Ільницька Л.А. Якісна підготовка лікаря загальної практики-сімейної медицини – запорука успішності медичної реформи (огляд). Практикуючий лікар. 2015. № 2. С. 75–77.
8. Колесник Ю.М., Сиволап В.Д., Михайловська Н.С., Кулініч Т.О. Проблеми та перспективи підготовки сімейних лікарів на додипломному етапі. Патологія. 2013. № 1. С. 7–9.
9. Проект Закону України «Про первинну медичну допомогу на засадах сімейної медицини». URL: <https://www.apteka.ua/article/426387>.
10. Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця. URL: <http://nmu.ua/>.
11. Харківський національний медичний університет. URL: <http://knmu.edu.ua/>.
12. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. URL: <http://www.meduniv.lviv.ua/>.
13. Вінницький національний медичний університет. URL: <http://www.vnmu.edu.ua>.
14. Запорізький державний медичний університет. URL: <http://zsmu.edu.ua/>.
15. Івано-Франківський національний медичний університет. URL: <http://ifnmu.edu.ua/uk/>.
16. Тернопільський державний медичний університет. URL: <http://www.tdmu.edu.ua/>.
17. Буковинський державний медичний університет. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/en/>.

УДК 37.01(477)(092):908(477)

КОНЦЕПТИ УКРАЇНОЗНАВСТВА В ТВОРАХ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Мафтин Л.В., к. філол. н.,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті розглядається проблематика творчої спадщини В.О. Сухомлинського крізь призму українознавства. Автор наголошує на тому, що видатний педагог в умовах радянської дійсності мужньо ставив і розв'язував проблему формування у своїх вихованців національного світобачення, віри в моральні святості українського народу, пошани до його кращих духовних надбань. Методичні напрацювання, практичні поради вченого щодо виховання сердечної, людяної особистості, залишаючись вартісними як для педагогів, так і для батьків, заслуговують на ґрунтовне осмислення й плідне використання в нових умовах реформування вітчизняної освіти.

Ключові слова: освіта, педагогічна персоналія, українознавство, національна ідентичність, ціннісні орієнтації.

В статье анализируется украиноведческий контекст творческого наследия В.А. Сухомлинского. Автор отмечает, что выдающийся педагог в условиях советской действительности мужественно ставил и решал проблему формирования у своих воспитанников национального мировоззрения, веры в моральные святыни украинского народа, уважения к его лучшим духовным традициям. Методические наработки, практические советы ученого по воспитанию сердечной, человеческой личности, оставаясь ценными как для педагогов, так и родителей, заслуживают обстоятельного осмысления и плодотворного использования в новых условиях реформирования отечественного образования.

Ключевые слова: образование, педагогическая персоналия, украиноведение, национальная идентичность, ценностные ориентации.

Maftyn L. V. CONCEPT OF UKRAINIAN KNOWLEDGE IN THE WRITINGS OF V. O. SUKHOMLYNSKY

The article deals with the problem of the creative heritage of V. O. Sukhomlynsky through the prism of Ukrainian studies. The author emphasizes that the outstanding teacher in the conditions of Soviet reality courageously set and solved the problem of forming in their pupils a national world view, faith in the moral holiness of the native people, and respect for his best spiritual achievements. Methodical work, practical advice of the scientist on the upbringing of the cardiac, human personality remains valuable both for teachers and for parents, deserve thorough understanding and fruitful use in the new conditions of the reformation of the national education.

Key words: education, pedagogical personality, Ukrainian studies, national identity, value orientations.

Постановка проблеми. Суспільна свідомість, духовність народу, його кращі здобутки у сфері виховання – найбільші цінності буття, саме тому їх дослідження є особливо актуальним в умовах оновлення системи освіти України. Механізми формування світогляду українців, ментальності, самоідентифікації постають не тільки вагомим науково-теоретичною проблемою, а й конкретним практичним завданням, адже нова школа покликана плекати національну ідентичність [3]. Тож необхідно дати відповідь на запитання, що варто залишити в минулому, а що взяти з собою, творчо осмислити і впровадити у практику. На жаль, певна частина освітян, науковців вважає, що нові запити можна вирішити на старих методологічних засадах, відстоюючи підхід, за яким пізнання феномена України може відбуватись без українознавства (синтезуючої науки, цілісної системи знань про Україну та світове українство) [14].

Зосередження уваги на проблемах національного пізнання, самоідентифікації деякими дослідниками нині ставиться під сумнів, усе частіше пропагуються концепції, де етнонаціональне підміняється загальнолюдським, а національній ідентифікації протиставляється ідентифікація з європейською та світовою спільнотою. Нам імпує думка, яку неодноразово з цього приводу висловлювали В. Баранівський («Розвиток духовності українського суспільства як завдання українознавчої науки»), О. Вишневський («Чи потрібне українцям українознавство?»), П. Кононенко («Десять років розвитку українознавства як цілісної науки і освітньої дисципліни»), Л. Токар («Актуальні питання теорії та методології українознавства як науки»), Г. Філіпчук («Українознавство в гуманітарній політиці України») та ін., які наголошують на тому, що українознавство є наукою пізнання і самопізнання феномена українства, законів, досвіду й уроків його життєдіяльності, а категорію «досвід» органічно пов'язують з категорією «національна ідея» й основними її складниками – ідеями буття українського народу [14, с. 42, с. 31; 6, с. 303].

У новітніх наукових дослідженнях українознавство трактується як цілісна наукова система, що «синтезує набуток всіх галузей – історичних, соціально-економічних, природничих, гуманітарних, політологічних, правових наук, які досліджують Україну й світове українство; саме українознавство в усіх вимірах часопростору, в єдності бачення минулого, сучасного й майбутнього <...> передбачає органічні елементи крає-, країно-, народо-, природознавства <...> як елементи цілісної системи знань цілісного

феномена, яким є Україна і світове українство» [1, с. 9]. Українознавство націлює на те, що основним спадком кожного народу є його духовні надбання і від того, якими їх бачать нащадки, як їх сприймають, вивчають, культивують залежить характер поведінки народу, його ціннісні орієнтації. Тільки належно осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї історії, культури, держави, можна досягнути сьогодення з усіма його складними й драматичними подіями, долучитися до процесу творення нового, кращого майбуття. З огляду на це актуалізується проблема вивчення і творчого використання кращих педагогічних здобутків минулого, досвіду виховання підростаючих поколінь на засадах українознавства.

Аналіз наукових досліджень. Методологічні й теоретичні засади дослідження педагогічних персоналій представлені роботами Н. Гупан, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін. Зокрема, О. Сухомлинська у праці «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» зазначає, що педагогічна персоналія – це більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей, культури в межах гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель [4, с. 4]. Тому, досліджуючи життєвий і творчий шлях тієї чи іншої видатної особистості, потрібно звернути увагу на таке: «життєпис педагога (особистісна історія); власний підхід до розгляду педагогічного процесу (морально-етичний зміст творчості); предметний підхід (участь або відокремленість від тогочасного педагогічного процесу); ідейно-соціальні, культурницькі засади (розмаїття зв'язків з епохою, сила їх впливів на педагогічні погляди)» [4, с. 4].

Різноманітні аспекти педагогічної діяльності й поглядів В. Сухомлинського розкриті в наукових працях М. Антонця, С. Денисюка, Н. Дічек, М. Євтуха, І. Зязюна, Л. Масол, О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Наливайка, Д. Пашенко та ін. Дослідники акцентують увагу на визначній ролі педагога в розробленні проблем виховання, дидактики, підготовки педагогічних кадрів та ін. Разом з тим, питання цілісного аналізу його світоглядних уявлень, наукового доробку, зокрема, українознавчих засад творчості та їх актуалізації в контексті розбудови сучасної освіти, потребує детальнішої уваги. Тож метою пропонованої статті є аналіз концептів українознавства в творчій спадщині В.О. Сухомлинського та їх актуалізація в контексті освітніх вимог сьогодення.

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування національної системи освіти особливої актуальності набуває звернення

до вітчизняного досвіду минулого, багатогранної спадщини видатного педагога, творчі ідеї якого випередили свій час і є вартісними в контексті вирішення багатьох виховних проблем сьогодення.

Творча спадщина В. Сухомлинського надзвичайно щедра – понад 40 книг, понад 600 статей, 1200 казок та оповідок для дітей. Його праці перевидавалися величезними тиражами, а «Серце віддаю дітям» побачила світ тридцятьма мовами світу. У ній віддзеркалені погляди автора, його переконання, ті історичні реалії, які характеризували радянську епоху. Найважливішим напрямом педагогіки цього періоду було розроблення питань, пов'язаних з ідейно-політичним і етичним вихованням молодого покоління, з формуванням комуністичного світогляду, сталих ідейних поглядів і переконань (зміст освіти, дієві педагогічні засоби, що забезпечували вироблення в дітей та молоді єдності комуністичної свідомості й поведінки). Методологія, філософія, політика освіти й науки радянської епохи були спрямовані на цілковиту денационалізацію українців, вихолощення зі змісту навчальних предметів всього того, що стосувалось розвитку національної ідентичності, впровадження і підбір фактів, які сприяли формуванню безликої історичної спільноти людей – радянського народу [11, с. 24]. Система працювала на те, щоб українська людина була у залежному, безправному становищі; з метою формування комплексу меншовартості, манкуртизму, розчеплення особової, родової, культурної, національної свідомості українська історія перебрівувалася, замовчувалися вагомі здобутки українців, їхній внесок у світову культуру, нівелювались національні цінності, нищилися національні святині, традиції, мова, із свідомості українців свідомо намагалися вихолостити те, що є основоположним: родинні, релігійні, державницько-патріотичні цінності, підмінити їх ерзац-культурою, орієнтацією на чужинницькі інтереси й пріоритети [14, с. 303].

Аналіз творчої спадщини В.О. Сухомлинського з точки зору українознавства дає змогу зробити висновок про його особливу позицію як вихователя, як українця, як сина своєї землі, який розумів, що пізнати сутність української людини неможливо без пізнання сутності України. В умовах радянської дійсності він свідомо звертався до кращих зразків народної культури, опоетизовував цінності української родини, ті цінності, які, змалечку закарбувавшись у серці дитини, визначають її ціннісні орієнтації, погляди, устремління, подальшу долю. Сповідуючи ідеали гуманізму, філо-

софію серця, педагог вів своїх учнів дорогою добра, любові до рідної землі, і ця дорога починалася з рідної коліски, Батька, Матері, Хати, куща калини під вікном, пшеничного поля, синього неба, ясного сонця, просторого степу. Напоєна їхніми чарами та прадавньою могутньою силою ця дорога в'язала дитину з українським світом, його духовними надбаннями, відкривала нові горизонти бачення своєї материзни [2]. Педагогікою любові наповнені не тільки відомі широкому загалу наукові розвідки, теоретико-методичні роботи, але й твори для дітей, назви яких достатньо промовисті: «Який слід повинна залишити людина на землі», «Скажи мені «Добрідень», «Як Сергійко навчився жаліти», «Щоб ти став кращим», «Усмішка», «Красиві слова і красиве діло» та ін.

Творчі здобутки видатного педагога засвідчують, що основою його філософії, виховної системи є пріоритет гуманістичного ідеалу, глибоке знання і розуміння психології дитини, віра, любов і повага до неї. Саме на цих засадах базується народна педагогіка, один зі складників українознавства, принципи якої відповідають історії, традиціям, світобаченню, характерові, ментальності українського народу. В. Сухомлинський називав її «живим і вічним» джерелом педагогіки, з неї черпав своє натхнення. Народно-педагогічний досвід українців, фольклор слугували йому чудовим матеріалом для створення прекрасних навчально-методичних посібників: «Книга природи», «Тисяча задач із живого задачника», «Скарбниця народного слова», «Казки Школи під Голубим Небом»; організації Кімнати казки, Острова чудес, цікавої ігрової діяльності; проведення уроків на природі тощо. Він довів, що народна педагогіка природо-відповідно забезпечує національне виховання особистості, оптимізує навчально-виховний процес.

Вагомого значення гуманіст надавав народним виховним засобам, зокрема їх творчому використанню у практиці морального становлення особистості («Моральні заповіді дитинства і юності», «Листи до сина», «Щоб душа не була пустою», «Моральні цінності сім'ї», «Народження громадянина», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Труд душі» та ін.) Вчений неодноразово підкреслював, що «моральне виховання починається з перших кроків свідомого життя дитини» [5, с. 17] і передбачає засвоєння того морального ідеалу, який увібрав у себе кращі риси менталітету українського народу. На конкретних прикладах автором розкривається методика виховної роботи зі шко-

лярами, плекання у них таких моральних чеснот, як совість, людяність, милосердя тощо [8, с. 454]. Народне поняття моралі заковане у своєрідному моральному кодексі українського народу: усній народній творчості, де у казках, піснях, легендах, прислів'ях, приказках моральною завжди є та людина, яка сповідує і творить добро, яка є сердечною, тобто милосердною, про-світленою, духовною. Саме тому виховання сердечності, на думку вченого, є одним з «найскладніших і найтонших виховних завдань сім'ї і школи. <...> З перших днів свідомого життя маленької людини треба пам'ятати, що вона стане не тільки творцем матеріальних і духовних цінностей, а й сином старих батьків, чоловіком, батьком» [9, с. 223]. В. Сухомлинський закликає батьків виховувати дітей гарним прикладом, наукою любові: «Чудові діти виростають у тих сім'ях, де батько і мати по-справжньому люблять одне одного і водночас поважають і люблять людей. Я одразу бачу дитину, в якої батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У цієї дитини – мир і спокій в душі, глибоке душевне здоров'я, щиросердна віра в добро, віра в красу людську, віра в слово вихователя, тонка чутливість до тонких засобів впливу – доброго слова і краси» [5, с. 413].

Одне із чільних місць у педагогічній спадщині В. Сухомлинського посідає мовне виховання дитини («Слово рідної мови», «Слово про слово», «Джерело невмирущої криниці», «На трьох китах», «Павлівська середня школа» та ін.). Аналіз цих праць дає змогу стверджувати, що проблема розвитку рідної мови розглядається педагогом крізь призму формування національної свідомості, самоідентифікації, збереження національної культури, традицій і звичаїв українського народу: «Любов до Батьківщини неможлива без рідного слова. Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як коліскою, як добрим ім'ям своєї родини» [12, с. 3]. Варто наголосити, що ці ідеї суголосні змісту концентру українознавства «Україна – мова» і є особливо актуальними в умовах політичних реалій сьогодення.

Як учитель рідної мови та літератури педагог багато уваги приділяв роботі над словом, яке було для нього не простою граматичною одиницею, а перш за все засобом спілкування, діювого впливу на вихованців: «Краса рідного слова – його емоційні барви й відтінки – доходять до дитини, зворушує її, будить почуття власної гідності тоді, коли серце доторкається до серця, розум

до розуму. Поетичне звучання рідного слова стає музикою для дитини тоді, коли вона сама бере в руки інструмент, сама творить музику, бачить, відчуває, як її музика впливає на інших людей. Під калиновим кущем ми десятки разів розповідали одну казку тільки для того, щоб ще раз почути слова гуси-лебеді, ліс-праліс, зоря-зоряниця. Ці слова здавалися нам дивовижними, незбагненними. Нам хотілося не тільки слухати їх, а й творити казку, користуючись цими словами» [7, с. 520]. Мова його творів яскрава й образна, наповнена національними знаковими лексемами, дихає «рідним полем», «синім небом», «зеленим гаєм»; тут часто зустрічаються незвичні емоційні зіставлення, порівняльні звороти, цікаві сюжетні лінії: «сонячний день», «легенька хмарка на блакитному небі», «яскрава веселка», «сонце і сонечко» [6, с. 18]; майстерний музика Цвіркун; кремезний дуб, заради якого дідусь переставляє хату в інше місце [6, с. 15–16]; клен, у якого один «жовтий листок – мов золота кульбабка», інші – «мов ранкова зоря – рожевий і ласкавий», «як вечірня зоря на вітряний день», «яскравий і красивий, немов крило вивільги»; квітка схожа на сонце – соняшник, «усміхається до сонця, радіє. Вітає його: – Добрий день, сонечку, я так довго чекав тебе!» [6, с. 14–15]; батько, який відкриває синові красу рідної землі, її чарівну співочу неповторність: «Небо на сході порожевіло. Небосхил заховилини світлів, зорі згасали. Десь із далекіх нив піднялася сіра грудочка й понеслася у височинь. Ось вона спалахнула, ніби вогник серед блакиті, і тої ж миті Сергійко почув дивну пісню. Немов над полем хто натягнув срібну струну – й вогняна пташка, доторкаючись до неї крильцями, розсипає над степом небесну музику» [6, с. 11].

Сприйняття світу В. Сухомлинським надзвичайно оптимістичне, суто українське, закорінене у головні національні цінності, які він сповідував і які відображені в його творах, – це Родина, Мати, Батько, Хліб, Вітчизна, Любов, Добро, Краса, Світло тощо. Характерною ознакою багатьох художніх творів митця є образність, своєрідна «кінематографічна чуттєвість, ефект присутності»: «У яблуневому саду літають джмелі. Ось вони помітили яблуко, що впало з дерева і лежить на землі. З яблука тече солодкий сік. Обліпили яблуко джмелі. Зійшло сонце. А в саду пахнуть яблука, нагріті сонцем» (мініатюра «Пахне яблуками»); «Серед сірого листа Лариса побачила велике рожеве яблуко. Дівчина зраділа. Вхопила яблуко, глянула навколо, немовби в саду стало світліше й затишніше. Може, то здалося Ларисі, а може, й справді було:

десь загув джміль. З яблуком у руках Лариса пішла до хати. Вона поклала його на столі й сказала мамі: – Це шматочок літа. Хай лежить воно тут до весни.<...> Яблуко так і лежало на столі. Велике, рожеве, свіже, немовби щойно із дерева. Надворі мороз, хуртовина, а воно лежить на столі. Хто знайде до хати, гляне на яблуко й усміється» [6, с. 23–24].

Особливу виховну спрямованість мають художні творів, які присвячені одвічним проблемам взаємин батьків і дітей, ставлення до матері, поваги й любові до неї: «Чому мама тепер плаче», «Хто кого веде», «Прийшла мама», «Сива волосинка», «Образ», «Іменини», «Моя мама пахне хлібом», «Найласкавіші руки», «Сьома дочка» тощо. Оповідання, створені педагогом, світлі по суті своїй, бо творила їх людина світла і добра, справжній син рідної землі, який в основу своєї педагогічної системи поклав культу немирущого: Матері, Батька, Дитини, Людини праці: «наша сучасна колиска – це наше рідне село, рідна хата, мати, батько» (оповідання «Дідова колиска»); «той, хто творить розумну і добру людину, – найкращий майстер на землі» («Хто найкращий майстер на землі?») [6, с. 87]. Своїх учнів він хотів бачити гідними пам'яті предків, спонукав пишатися своїм родом, своєю землею. «Батьківщина, – писав В. Сухомлинський, – починається для дитини зі шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, з пісень і казок над колискою...» [11, с. 219].

Звертаючись до виховної системи українського народу, педагог особливо захоплювався традиціями трудового виховання українців, вважав працю важливим елементом духовного життя людини, потужним засобом формування морального світогляду особистості. У багатьох творах: «Батьківська педагогіка», «Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління», «Праця і моральне виховання» тощо автор наголошує, що трудове загартування дітей є важливим елементом сімейного виховання. «Коли я вдумуюсь у слова патріотизм, Батьківщина, громадянин, – ці слова завжди зв'язуються в моєму уявленні з трьома іншими поняттями: народ, труд, хліб. Це три могутні корені громадянськості» [13, с. 313].

Висновки. Аналіз творчої спадщини В.О. Сухомлинського на основі українознавчого підходу показав, що відомий педагог надзвичайно вагомого значення надавав вихованню досвіду українців, усну народну творчість, звичаї, обряди, казки він розглядав як життєдайне й невичерпне джерело виховання молодого покоління.

Актуалізація гуманістичних поглядів В. Сухомлинського, звернення до його педагогіки серця може дати нові відповіді на застарілі питання в умовах розбудови нової української школи: «Батьківщина відкривається перед нами і в квітучих садах, і в зелених луках, і у вербі, що схилилася над ставком, і у зграї перелітних птахів у голубому небі, але найголовніше, найяскравіше і найсильніше, що на все життя запам'ятовується в серці патріота і що втілює у себе Батьківщину – це люди» [с. 29]. Методичні напрацювання, практичні поради вченого щодо виховання сердечної, людяної особистості, залишаючись вартісними як для батьків, педагогів, так і для сучасних політиків, заслуговують на більш ґрунтовне осмислення й плідне використання.

До перспективних напрямів дослідження у цій сфері вважаємо за доцільне віднести розроблення практичних аспектів використання творчої спадщини В. Сухомлинського у процесі реформування освітньої галузі (вартості української родини; національні ідеали, українські національні цінності), оновлення змісту освіти на засадах українознавства (концентри-універсалії: Україна-етнос, мова, природа, історія, держава, культура матеріальна й духовна).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононенко П.П. Десять років шляхом розвитку українознавства як цілісної науки і освітньої дисципліни. Українознавство наука самопізнання українського народу: Матеріали X щорічної Міжнародної науково-практ. конференції 18–20 жовтня 2001 р.. К.: НДІУ, 2001. С. 6–9.
2. Мафтин Л. Українознавчі засади педагогічної творчості В.О. Сухомлинського. Науковий вісник Чернівецького університету. Зб. наукових праць. Вип. 491. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 47–56.
3. Нова школа. Простір освітніх можливостей. МОН України. Проект для обговорення. 2016. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
4. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. К.: А.П.Н., 2003. 68 с.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. К.: Рад. школа, 1977. С. 410–414.
6. Сухомлинський В. Казки Школи під Голубим Небом: Казки, притчі, оповідання. Упоряд. О.В. Сухомлинська. К.: Рад.шк., 1991. 191 с.
7. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.1. К.: Рад. школа, 1976. С. 403–640.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. К.: Рад. школа, 1977. С. 283–581.
9. Сухомлинський В.О. Народження добра. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. К.: Рад. школа, 1977. С. 217–223.

10. Сухомлинский В.А. Родина в сердце. М.: Молодая гвардия, 1978. 176 с.
11. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: В 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 3. С. 9–278.
12. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови. Українська мова і література в школі. 1989. № 1. С. 2–5.

13. Сухомлинський В.О. Шматок хліба. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. Статті. К.: Рад. школа, 1977. С. 308–316.
14. Українознавство – наука самопізнання українського народу: Матеріали X щорічної Міжнародної науково-практичної конференції 18–20 жовтня 2001 р. К.: НДІУ, 2001. 322 с.

УДК 37.013. 42-058.23 (09.(477.72) «18/19»

РОЛЬ ДУХІВНИЦТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ У РОЗБУДОВІ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ II ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Надеждіна І.М., аспірант

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

У статті розглядається питання щодо виховної, освітньої ролі представників різних конфесій Півдня України другої половини XIX – початку XX століть. З огляду на те, що край розвивався досить швидкими темпами, перед спільнотою постало питання підвищення освітнього та релігійно-етичного рівня населення. Безпосередньо відповідальність за моральний стан особистості несли священники відповідно до віросповідання.

Ключові слова: *церковноприходські школи, єпархіальні училища, Закон Божий, виховання, педагогічний потенціал релігії, правила віри, обов'язки.*

В статье рассматривается вопрос о воспитательной, образовательной роли представителей разных конфессий Юга Украины второй половины XIX – начала XX веков. Учитывая, что край развивался достаточно быстрыми темпами, перед сообществом встал вопрос повышения образовательного и религиозно-нравственного уровня населения. Непосредственную ответственность за моральное состояние личности несли священники согласно вероисповеданию.

Ключевые слова: *церковноприходские школы, епархиальные училища, Закон Божий, воспитание, педагогический потенциал религии, правила веры, обязанности.*

Nadiezhdina I.M. THE ROLE OF THE CLERGY IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SPACE OF THE SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURIES IN THE SOUTH OF UKRAINE

The article takes up the pedagogical, educational role of representatives of different confessions of the South of Ukraine in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. Given the fact that this part was developing at a rather rapid pace, the community raised the issue of raising the educational and religious and ethical level of the population. Directly the responsibility for moral condition of the person was carried by priests according to religion.

Key words: *church parish schools, diocesan schools, law of God, education, pedagogical potential of religion, rules of faith, duties.*

Постановка проблеми. Підвищення культурно-освітнього рівня населення Півдня України II половини XIX – початку XX століть взяла на себе інтелігенція, люди розумової праці, які мали освіту й спеціальні знання у галузі освіти, техніки, культури, тобто розумна, освічена, розумового розвинена частина населення. За класифікацією В. Лейкіної-Свірської, інтелігенція поділялася на наступні групи: чиновники, офіцери, духівництво; технічні кадри; медики; учителі середньої і початкової школи; працівники науки; цех літератури. А також студентство, оскільки надалі вони поповнюють групи інтелігенції [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням ролі інтелігенції у роз-

витку суспільства займалися як зарубіжні, так і вітчизняні філософи, історики, педагоги, зокрема: М. Богуславський, Ю. Гапон, Н. Лавриченко, І. Мельникова, С. Миропольський, К. Ушинський,

Проте дослідження ролі духівництва у процесі просвітницької діяльності залишається ще недостатньо вивченим, особливо на регіональному рівні. Тому метою статті є аналіз просвітницької діяльності духівництва Півдня України II половини XIX – початку XX століть.

Виклад основного матеріалу. Серед усіх верств населення саме духівництво було покликане через свої безпосередні функції і місце у системі державної влади зберігати й оберігати традиційні устої